

Triniteit en Vryheid

'n Hermeneuties-Dogmatiese analise en evaluasie van die Godsleer van
Walter Kasper.

Proefskrif ingedien deur Johan Andries Kritzinger
ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad

DOCTOR DIVINITATIS

in die Fakulteit Teologie van die Universiteit van Pretoria

Promotor : Prof. Dr. C. J. Wethmar

Oktober 2003.

Trinity and Freedom

'n Hermeneutic-Dogmatic analysis and evaluation of the Theology of

Walter Kasper

Dissertation submitted by Johan Andries Kritzinger

in partial fulfilment of the requirements for the degree

DOCTOR DIVINITATIS

in the Faculty of Theology, University of Pretoria

Promoter : Prof. Dr. C. J. Wethmar

October 2003

DANKWOORD

By die voltooiing van hierdie studie spreek ek graag my dankbaarheid uit vir die lewensmoontlikhede en geleenthede wat ek ontvang het. Die Here se onverskuldigde goedheid bly vir my 'n bron van voortdurende verwondering. Die geleentheid om te kon studeer en die verrykende kontak met soveel mense het 'n onuitwisbare indruk op my gelaat. Ek dink in die verband aan my pa wat reeds oorlede is, aan my onderwysers en aan my leermeesters aan die Universiteite van Potchefstroom, Pretoria en Tübingen.

Graag bedank ek my promotor Prof C J Wethmar vir sy bekwame en simpatieke leiding. Hy was vir my meer as 'n studieleier. Aan die personeel van die biblioteek aan die Universiteit van Pretoria, veral aan Thea Heckroodt, 'n woord van hartlike dank vir vriendelike hulpvaardigheid.

Aan die kerkraad en gemeente van die Nederduitse Gereformeerde Kerk Orkney, en aan al my kollegas met wie ek die afgelope twintig jaar kon saamwerk, 'n woord van dank en groot waardering.

Graag bedank ek my familie en vriende vir hulle volgehoue belangstelling en ondersteuning. Die weelde van ons hegte onderlinge verbondenheid is vir my nie vanselfsprekend nie. Ek waardeer dit opreg. In die verband sonder ek graag my ma, Trudie Kritzinger en my skoonouers Kootjie en Susan Badenhorst uit. Ek vermeld ook in die besonder my dank teenoor my broer en skoonsuster Koos en Ilse Kritzinger.

Dit ontbreek my aan woorde om my vrou en kinders enigsins toereikend te bedank vir hulle liefde, begrip en ondersteuning. Die lewe saam met julle is 'n vreugde.

Ek dra hierdie studie graag op aan my vrou Santjie en aan ons kinders Linde, Danie, Jacobus en Trudie.

OPSOMMING:

Dié studie behels 'n ondersoek na die moontlikheidsvoorwaardes vir 'n godsleer teen die agtergrond van die verstaansvoorwaardes van die moderne tyd. Dit word gedoen by wyse van 'n hermeneuties-dogmatiese analise en evaluasie van die godsleer van Walter Kasper. As werkshiptese geld dat Kasper nie daarin slaag om geldige inhoudelik-dogmatiese waarnemings struktureel te verreken in sy trinitariese ontwerp nie.

Die moderne tyd word gekenmerk deur die verval van die klassieke Westerse metafisika ten gunste van 'n dinamiese histories-relasionele sinsbeskouing.

Laasgenoemde kom na die oppervlak in 'n wending na die subjektiwiteit en radikale outonomie. Die konsekwensie hiervan is 'n sekularistiese leef-en denkhouding, ateiïstiese "selbstbehauptung" binne die horison van vryheid. Die vraag is hóé oor God gedink moet word binne hierdie horison.

Die statiese aard van die klassieke substansontologie het die konseptuele gestaltegewing van die tradisionele Westerse godsleer sodanig beïnvloed dat dit van die heilshistoriese spreekwyse van die Skrif en die liturgies-doksologiese konteks verwyderd geraak het. Dit het uitgeloop op die verselfstandiging van die immanente triniteit teenoor die heilsekonomiese triniteit en op die skeiding van die godsleertraktate de Deo uno en de Deo trino. Laasgenoemde skeiding impliseer twee denkvorme, 'n natuurlik-teologiese en 'n heils-historiese denkvorm naas mekaar. Kasper handhaaf hierdie denkvorme naas mekaar, maar verruim die analogie as natuurlik-teologiese denkvorm in die lig van 'n relasionele ontologie deur dit histories en gebeurtenismatig te dink. Analogia entis (denkvorm) moet as analogia libertatis (eksistensievorm) verstaan word. Hierdie verruiming maak die traktate de Deo uno en de Deo trino formeel integreerbaar. Inhoudelik beteken dit die afskeid van 'n essensialistiese triniteitsbeskouing ten gunste van 'n persoonal-historiese benadering in die ontwikkeling van de Deo uno as leerstuk oor God die Vader.

Uitgaande van die antropologiese dieptestruktuur - die ontomatiese aangewesenheid op absolute vryheid, kom Kasper tot die wesensbeskrywing van God die Vader as Absolute Persoon, as Volkome Vryheid in die liefde.

In ooreenstemming met die klem op die historiese, propageer Kasper die gelykberegting van assensus- en desensuschristologie en stel 'n herbegroning van die Nuwe Testamentiese Seunchristologie voor langs die weg van 'n indirekte christologie. Laasgenoemde impliseer 'n triniteitsopvatting. Die implisiete relasionaliteit van die goddelike wesensbeskrywing -Volkome Vryheid in die liefde- word deur die indirekte christologie inhoudelik gevul as die eenheidsverhouding van Vader en Seun, wat kragtens die aard van die liefde ook indirek en implisiet, as gemeenskap van die Vader, Seun en Gees te verstaan is. Van hierdie eenheid is die Vader die grond en oorsprong. Hiermee distansieër Kasper hom van die tradisionele Westerse essensialistiese triniteitsopvatting ten gunste van die Ortodokse standpunt hoewel hy steeds die filioque aanvaar en die intertrinitariese processiones in terme van die Westerse "teo-logika" verstaan.

Kasper maak daarop aanspraak dat hierdie voorstel, as konkretisering van Thomas aan die hand van die gedagtes van Richard van St Victor, die essensialistiese en personale triniteitstradisies op hoër niveau met mekaar versoen.

Hierdie aanspraak word deur ernstige besware gedruk. Eerstens word die trinitariese relasies bloot as oorsprongsrelasies verstaan wat resulteer in 'n eensydige klem op oorsprongseenheid. Tweedens is 'n onderontwikkelde pneumatologie die regstreekse gevolg van hierdie patrosentristiese aksent. Ten spyte van die klem op communio-eenheid en op die personaliteit van die Heilige Gees, vind hierdie aksente nie struktureel neerslag nie. Derdens vind gelykberegting van assensus- en desensuschristologie nie plaas nie.

Ons voorstel in dié verband is 'n trinitariese pneumatologie wat vanuit die intertrinitariese persoonskonkretisering en heilsekonomiese persoonstigting geëkspliseer word. Hiermee word die personaliteit van die Gees gekonkretiseer en die intertrinitariese eenheid sowel as die eenheid van immanente en ekonomiese triniteit as dieselfde eenheid, maar binne verskillende konfigurasies, uitspreekbaar.

SUMMARY

This study contains an investigation of the conditions of plausibility for the doctrine of God within the frame of reference of the modern era. This is done by means of a hermeneutic-dogmatic analysis and evaluation of the theology of Walter Kasper. The hypothesis is that Kasper does not succeed to accommodate legitimate material-dogmatic observations in his proposed structure for a doctrine on the trinity.

The modern era is characterised by the demise of classical Western metaphysics and the emergence of an ontology of relation, accentuating the historicity of reality. This became clear in the turn towards subjectivity and radical autonomy, and resulted as ultimate consequence in an atheistic way of life and mode of thought.

The static nature of the classical substance-orientated ontology, influenced the conceptual modelling of classical Western theology profoundly negative. With regard to the doctrine of God, thinking in terms of salvation history and within the context of ecclesiastic practice, liturgy and doxology, receded to the background, making room for highly abstract philosophical speculation. This resulted in the separation of the immanent and economic trinity and led to two separate tracts, *de Deo uno* and *de Deo trino*. This state of affairs has the implication that two modes of thought are operative, namely a more speculative, natural-theological and a salvation historical orientated mode of thought. Kasper maintains that this two modes of thought should be upheld on the condition that the analogy, as the method of natural theology, is broadened by the perspective of the historicity and event character of reality. *Analogia entis* (mode of thought) must be understood as *analogia libertatis* (mode of being). This "additional" perspective enables the formal integration of the mentioned tracts, *de Deo uno* and *de Deo trino*. In a material sense, this means turning the back on the traditional essentialistic concept of the trinity in favour of a personal, salvation-historical approach by developing *de Deo uno* as doctrine concerning God the Father.

Taking the fundamental anthropological structure of unthematic directedness towards absolute freedom as point of departure, Kasper arrives at a "description" of God's essence as Absolute Person, as Absolute Freedom to love.

In accordance with his emphasis on history, Kasper propagates the equal importance of *assensus-* and *desensus-christology*. He proposes a refounding of the New Testament Son of God-christology by means of an indirect christology, that implies a trinitarian context. The implicit relationality suggested in Kasper's description of God's essence - Absolute Freedom to love - is made explicit in the relation of unity between Father and Son, a relation that implies the unity of Father, Son and Holy Spirit in an indirect way. According to Kasper, God the Father must be understood as source and ground of this divine unity. Kasper hereby distances himself from the traditional essentialistic concept of the trinity in favour of the Orthodox point of view, although he upholds the *filioque* and understands the intertrinitarian processions in terms of the Western "theo-logic".

Kasper maintains that these proposal is a concrete explication of Thomas by means of the insights of Richard of St Victor, encompassing the synthesis of the essentialistic and personal trinitarian traditions on a higher niveau.

This claim of Kasper must be contradicted. In the first instance, due to the fact that the trinitarian relations are merely viewed in terms of origin, his concept of trinitarian unity is one-dimensional. It is a patrocetric orientated unity of origin. An underdeveloped pneumatology is, secondly, the direct result of the above mentioned patrocetricity. Although Kasper highlights the *communio* nature of trinitarian unity and the personality of the Holy Spirit, these accents are not accounted for in the structure of his proposal. Thirdly, *assensus-* and *desensus-christology* does not receive equal attention. *Assensus-christology* is neglected.

Our proposal in this regard is a trinitarian pneumatology, explicated from the departure point of the immanent trinitarian concretion of persons and the economic trinitarian creation of personhood. In this way, the intertrinitarian unity as well as the unity of immanent and economic trinity, becomes explicable as the same unity but in different configurations. At the same time, the personality of the Holy Spirit is not only mentioned, but accounted for.

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1

INLEIDING

1.1	Triniteitsteologie: Aktualiteit en aksente	2
1.2	Walter Kasper : Oeuvre en konteks	7

HOOFSTUK 2

VRAAGHORISON : DIE PROBLEMATISERING VAN DIE GODSVRAAG IN DIE MODERNE TYD

2.1	Oriëntasie : Grondlyne van die moderne tyd	16
2.1.1	Historiese bewussyn : historisiteit en historisme	17
2.1.2	Ateïsme : tussen teologiese absolutisme en teodisee	19
2.1.3	Post-modernisme, taal en pluralisme	23
2.2	Spreke oor God binne die konteks van die Moderne	28
2.2.1	Godsvraag en antropologiese grondstruktuur	29
2.2.2	Denke oor God en sekularisering	30
2.3	Ateïsme en Teologie	32
2.3.1	Verwantskap en verwydering	32
2.3.2	Outonomie versus heteronomie	33
2.4	Teologie en Ateïsme	38
2.4.1	Apologetiese distansiëring	38
2.4.2	Dialogiese toenadering	39
2.4.3	“Jenseits von Theismus und Atheismus”: Dialektiese identifikasie ?	40
2.5	Natuurlike Teologie as toegang tot die Godsleer	42
2.5.1	Natuurlike teologie tussen rasionalisme en fideïsme	45
2.5.2	Geloof, rasionaliteit en ervaring	46
2.5.3	Taal en Geheimenis	48
2.5.4	Metaforiek en analogie : van denkvorm na eksistensvorm	49
2.5.5	Godsvraag en godsbewys	53
2.5.6	Antropologie en Kenleer	55

2.6	Geloof en Godskennis	60
2.6.1	Natuurlike teologie en die rasionaliteit van die geloof	61
2.6.2	Openbaring, verborgenheid en antropologiese dieptestruktuur	62
2.6.3	Natuurlike teologie en die korrelasie openbaring en geloof	65

HOOFSTUK 3

ORLEWERING : OPENBARING EN GESKIEDENIS

3.1	Die boodskap aangaande die God van Jesus	67
3.1.1	Die Vaderskap van God : Konfessie én Kultuurgeskiedenis ?	69
3.1.2	God as Vader : Ou Testament, Nuwe Testament en Sistematiese Teologie	72
3.1.3	Die Vaderskap van God : Voor-trinitaries en Trinitaries ?	74
3.1.4	Voor-trinitariese wesensbeskrywing van God ?	77
3.2	Jesus Christus, die Seun van God	83
3.2.1	Substansontologie en christologie	83
3.2.2	Historiese kritiek en homologie	85
3.2.3	Opstanding, personale identiteit en teologiese logika	88
3.2.4	Ascensus- en descensus christologie	90
3.2.5	Christologie en pneumatologie	92
3.2.6	Historie, homologie en die rasionaliteit van die geloof	93
3.2.7	Jesus Self en uitsprake óór Jesus : reg en grense van die historiese vraagstelling	95
3.2.8	Indirekte christologie : herbegroning van 'n Seunchristologie	98
3.2.9	Histories-relasionele christologie en die aard van die dogma	100
3.2.10	Indirekte christologie, implisiete triniteitsleer	102
3.2.11	Christologie en antropologie	106
3.3	Die Heilige Gees : Heer en Lewendmaker	108
3.3.1	Fenomenologie van die Gees?	110
3.3.2	Pneuma en Triniteit	114
3.3.3	Christus en die Gees : Twee verskillende tradisies	115
3.3.4	Ortodoks en Rooms-Katoliek : twee triniteitskonsepte	118
3.3.5	Die Heilige Gees : Gewer en Gawe?	121
3.3.6	Die Heilige Gees : personaliteit en inhabitatio	123

HOOFSTUK 4

INTERPRETASIE : DIE TRINITARIESE GEHEIMENIS VAN GOD

4.1	Grondlegging van die Triniteitsleer	126
4.1.1	Van Triniteitsbelydenis na Triniteitsleer	134
4.2	Ontvouing van die Triniteitsleer	142
4.2.1	Triniteit as Geloofsgeheimenis	142
4.2.2	Immanente en Ekonomiese Triniteit	147
4.2.3	Taal en Triniteit : Klassieke Trinitariese Grondbegrippe	157
4.2.4	Die Trinitariese Persoonsbegrip	160
4.3	Sistematiese verstaan van die Triniteitsleer	178
4.3.1	Eenheid in Drieheid	178
4.3.2	Drieheid in Eenheid	182
4.4	Kasper se ontwerp vir 'n Triniteitsleer	186
4.4.1	Die Sin van die Triniteitsleer	186
4.4.2	Die Inhoud van die Triniteitsleer	188
4.4.3	Die Geheimenis van die Triniteitsleer	189
4.4.4	Die Sistematiese plek en funksie van die Triniteitsleer	192
4.4.5	Die Triniteitsleer : Antwoord op die Ateïsme	195

HOOFSTUK 5

KRITIESE BEOORDELING

5.1	Tradisie, Interpretasie en die aard van die dogma	198
5.2	De Deo uno as leerstuk van God die Vader ?	199
5.3	Natuurlike Teologie en die trinitariese persoonsbegrip	200
5.4	Trinitariese eenheid en patrosentrisme	202
5.5	Trinitariese relasies : oorsprongsverhoudinge en passiewe pneumatologie	203
5.6	Ascensus-christologie en passiewe pneumatologie	205
5.7	“Condilectus” en passiewe pneumatologie : Kasper en Richard van St Victor	207
5.8	Inversie van die condilectus-leer en personaliteit van die Gees	210
5.9	Trinitariese pneumatologie : personaliteit van die Gees en trinitariese eenheid	211
	Opsomming / Summary	223
	Afkortings	227
	Bibliografie	228